

FEJŐS JÁNOS MEGÁLLAPODIK.

I.

FESZÜLT csend volt. Mintha nem is licitációra gyűltek volna össze, hanem valami egyéb, szentes dologra, ahol illendő a hallgatás. Még a lélegzetet is suttyomban vették. Semmit sem akartak elmulasztani abból, ami itt most történik. Balog Mártonnak még a pipája is kialudt. Na, ez se esett meg vele, mióta a fiára iratta a földjét.

A kisbíró már másodszor kiáltotta :

— Negyven pöngő, másodszor.

Mindenki Fejős Jánosra nézett. Ugyan ígér-e még. De bolondot csinálna. Mert mit kezd vele, ha a nyakán találna maradni. Még befogója sincs. Igaz, úgy beszélnek, hogy a Varga Márit akarja elvenni. Avval kapna két tehenet, meg ami hozzá kell. De negyven pöngő egy kis hódért. Ki hallott ilyent? Még a szalma is árendára megy. Persze-persze, fáj a szíve az apai földért. Hát hiszen fájhat is. Hanem, ha már így esett, mégis csak jobban tenné, ha más valami után nézne. Valahogy csak megélne. De így?

Fejős János ígért s a kisbíró újra kezdte.

— Negyvenegy pöngő először.

De tovább nem mondhatta, mert az ellenfél megint ígért.

— Negyvenkét pöngő.

A fejek egymás felé fordultak s tompa morgás húzott végig a tömegen. Bolond ez végig. És kiesoda tulajdonképpen? Sohse látták még. Hogy csöppent ide közübük és mit akar a földdel, a Fejős-féle földdel, a János földjével, az ő földjükkel? Mikor olyan drága a föld s mikor maguknak sincs elég. Most is csak illendőségből álltak félre. Mert úgy helyes, hogy az apa földje a fiúra szálljon, ha örökbe nem, legalább árendába. Negyvenkét pöngő. Mit akar ez? — És gyűlölködve mérték végig az idegent.

Fejős János teste megrándult, mint akinek kést vágtak a vékonyába. Összehirapta a fogait.

— Gazember.

Az elmosódott morgásból kikattogott a kisbíró hangja :

— Negyvenkét pöngő először.

— Negyvenkét pöngő másodszor.

— Senki többet ?

Csönd.

— Annyi harmadszor.

És vége volt ezzel mindennek. Az idegen megdörzsölte a kezét, mosolygott és elment. Hogy ki volt, senki se tudta. De mintha láthatatlan üvegburát vettek volna le róluk, úgy felfrissült egyszerre a levegő. Egyszerre tudtak lélegzeni, beszélni, gondolkodni.

A tömeg szakadozni kezdett.

Az egyik csoportban Balog Márton szónokolt nagy pipafüstben. Valaki odaszólt hozzá.

— Márton bácsi, maga mindent tud, ki vót ez a gyütt-ment?

— Ki-e? Hát valami vigéc. Nem láttad a pantallóját? Össze vót kapcsolva. Merthogy biciklin kalézul az istenadta. Ezeké ma a világ.

Valaki megjegyezte :

— Tíz év múlva nem lesz annyi földünk se, ami az ekéről a rozsdát lehordja. A gyerekeink már csak napszámosok lesznek az apjuk földjén.

— Nem köll ezeknek az se. — Vélekedett a másik. — Mer masinával tömik még a ludat is. A boldogult Kerekes tekintetes úr üdejében száz ember aratott. Vót is akkor mindenkinek kenyere télire. Ma még a ganét is traktorral hordatja ki az új bérlő.

Elhallgattak. Mindenki beleyillalott az üres hombár, rongyos asszony és a sápadt gyerek. Csak a kiszakadt sóhajak gyökerei recsegték és a fekete szárnyú jövő árnyéka feküdt rá a lelkekre.

Fejős János úgy érezte magát, mint a fa, amelynek gyökereit körülásták, hogy megkeressék és elvágják a földhöz kötő és tápláló gyökereket. Régen csattogtak már a fejszék, a sors fejszéi, de évszázadosak voltak a gyökerek, amelyek a Fejősöket ehhez a földhöz kötötték. Mégis sokszor megingott az erős fa. De valami makacs életerő élt benne és a legválságosabb időkben ezer új gyökérrel kapaszkodott bele az édes anyaföldbe. Nem is dőlt volna el soha, ha a földet ki nem hordják alóla. De jött a háború, János elment s az otthon maradt két öreg, hogy megbénult életüket legyen miből tángálni, lassanként eladogatott mindent. Először csak a lábas jószág ment bitangba. Később, mikor az idők egyre súlyosodtak s a gyerekről se jött hír, sor került a földekre is. Mire János megkerült, valamikor 23-ban, már csak az elhagyott ház, egy kis kertföld, meg két sírhalom várta. Erre nem volt elkészülve. De nem azért volt Fejős ivadék, hogy elcsüggedjen. Azt tudta, hogy ebben a faluban maradása nincs, hacsak nem akar napszámba menni. De ő napszámos, a született gazdalegény, itt ebben a faluban, ahol mindenki ismeri? Nem, inkább éhenhal, még se lesz más kutyája. Beállt tehát katonának.

Mikor elment hazulról, a házat bérbe adta. Az árendát Balog Márton bácsi szokta utána küldeni, egy-egy nehéz írású levél kíséretében, évenként egyszer.

Most, aratás után kapta meg az ötödik levelet. Ebben arról tudósította Márton bácsi, hogy a földek Szentmihály napján kilesznek adva árendába. Ha tehát úgy gondolná, hogy jobb lesz úgy, mint így, írja meg, hogy tudhasson cselekedni, mert a föld igen kapós. A befogó meg

ne okozzon gondot, hanem ha lenne hajlandósága, itt van a Varga Mária, derék, jó dolgos leány, vegye el, avval megkap mindent.

János nem sokat gondolkodott. Leszerelt és ment.

Falun végig, akivel csak találkozott, mindenki mosolyogva köszöntötte. — Aggyonisten, János! Meggyüttél? — Kiabáltak rá innen is, onnan is. — Hálaisten, a te számodra is befejeződött a háború. Mink már el is felejtettük. — Ő mosolygott. Jól esett neki, hogy nem felejtették el. Márton bácsi meg azzal fogadta: ne félj gyerek, nem ígér itt senki. Ha jól gazdálkods, tíz év múlva tied a föld.

Vargáéknál is rendbe hozta a dolgot. Elő volt készítve minden, nem kellett sokat teketóriázni. Neki van háza, lesz földje. Mária kapja a hozzávalókat. A többi az ő gondjuk, a fiataloké. És ők szépen ki is terveztek mindent. János, hogy hová mit vet, melyik tehén lesz a csálás, melyik a hajzás. Mária a baromfiakról, a konyháról meg a disznókról beszélt.

Milyen jók, milyen megnyugtatók voltak ezek a meghitt beszélgetések. És a kép, amelyet belőle szőttek, milyen csábítóan szép volt. Feleség, gyerek, meleg otthon, csendes, kérődző állatok az istállóban, mezőn a munka napos, derült ég alatt. Igen ez kell neki. Elég volt a hányódásból.

S most egy csapásra meghiúsult minden. Pedig már a kezében tartotta a boldogságot.

Elszántan nyitott be Vargáék ajtaján. Először itt kell rendbe jönni.

A szobában együtt volt a család. Kellemetlen csend fogadta. Megérezte, hogy róla volt szó. Azt is gondolta, hogy mit beszéltek. Mária sírt. — Iszen jól van. — Mindjárt gondoltam. És nagyot fúj, mikor leült.

Nem mondták, hogy tegye fel a kalapot. Az is jól van, annál könnyebben megy. Úgy se én kellettem nekik, hanem a föld. Szinte jól esett neki, hogy nem sajnálják. Nem szorul rá.

Egy darabig hallgatott. Nagyon forrott a belseje. Az öreg Varga a pipájával volt elfoglalva az asztalnál és nem mutatott hajlandóságot a megszólalásra. Hát akkor majd ő elkezd. Megduzzadt a nyaka.

— Kódis vagyok.

— Tuggyuk. — Ezt már a pipaszár mellől mondta.

— Mindenki tuggya.

Nem válaszoltak rá. Újra kezdte.

— Nincs föld.

— De van a. Csak neked nincs, János.

— Vót nekem is.

— Vót, vót, csak a szádhó kenték. Pedig föld nélkül nem ember az ember.

— De az, ha az. Csak éppen megállapodása nincs. Nekem sincs.

— Baj, baj.

— Majd csak elszüvelem. Nagy a világ.

— Hm, hm.

— Hát csak ezér gyüttem.

Fölkelt, föltette a kalapját, menni akart. Köszönt is már, de az ajtóban megállt. Márinak mégis csak köll valamit mondani. Ő semmiről se tehet.

Egy pillanatra elszorult a melle. De azután megemberelte magát.

— Ne rij, Mári. Nem használ a semmit.

— Mér misz el, mér hagysz itt — zokogott a leány.

— Mer nincs maradásom. Föd nélkül nem ember az ember.

Azzal kifordult a szobából. Nagyon-nagyon fojtogatta valami, még utóbb szégyenbe maradt volna.

Balog Márton bácsi portája felé vágott. Ott lakott az öreg átellenben az ő házának. Az utcán embercsoportok álltak. Beszélgettek. Köszönt nekik, aztán tovább ment. Nem kellett félnie, hogy megállítják és kérdezősködnek. Még a részvétüket se fejezték ki, mert tudják, hogy ami nagyon fáj, arról nem jó beszélni. Pedig senki se tanította őket tapintatosságra.

Márton bácsi a szürüben ült a szekérrúdon. János megállt előtte.

— Márton bátyám, azér gyüttem, mer az útilapu megin a tópamon van — mondta a köszönés után.

— Gonduttam, hogy az Isten verné meg. — Nem mondta, hogy kit, de hát úgyis ugyanazt gondolták. — Felejteni akarsz. Persze, persze. Könnyebben megy ott, ahol senki se ismer. Szegény gyerek, hát csak nem tudsz megállapodni. Persze, persze. A kóró is csak addig áll, míg föld van alatta. Aztán nincs nyugta, hol itt, hol ott. Ahogy a szél fúj.

Összegyülemlett a keserűség az öreg szájában. Jól látta ő, mi megy itt végbe. Hogy keskenyednek a tagok. Olyanok már, mint egy pántlika. Ha akad egy-egy szélesebb közöttük, az se az övéké. Meg azután szerette is a gyereket. A magáét se jobban.

— Ver az Isten, Márton bátyám. Pedig maga tudja, hogy nem volt rossz a családomban. De majd egyszer megunom és eltalálom felejteni, hogy utolsó Fejős vagyok.

— A háború, a háború, az az oka mindennek. Az Úristen az egész fajtánkat végig verte. Csak neked egy kicsit több jutott belüle.

De súlyos volt a szeptemberi levegő. Úgy rájuk nehezedett, hogy még a szót is visszanyomta beléjük.

Egy kis vártatra.

— Aztán meg a házról is szeretnék intézkedni. Úgy gondoltam, eladom. Úgyis köll útiköltség is, meg nem is tudom, mikor jutok helybe. Élmi pedig csak köll.

Az öregnek leereszkedett a szemöldöke és árnyékba borította az arcát.

— Hát már te is arra vetemedtél? Eladnád az apád házát? A bőcsőt, amelyikbe gyerek vótál? Kirugni a gyerekeid alól, akik lesznek? Mit mondanak majd rólad? Az apád szegény megtehetette, mer a bánat,

amit te utánad érzett, megnyomorította. Meg aztán azt se tudta, hogy élsz-e, halsz-e. De te, aki erős vagy és fiatal, nem általod az ilyen beszédet? Hát azt hiszed, hogy az a vigéc, aki elkaparintotta előled az apád földjét, az apja keziből vette hozzá a píz. Mennydörgős mennykőt! Fütyült falun végig, rongyot szedett, csontot meg ócska vasat, ha megéhezett kunyerált pár szem hideg sült krumplit. Csúfolták, kinevették, de nem törődött vele, mer tudta mért teszi. Láttad? Ma ő nevetett. Hogy megdörgölgette a kezit. Neki jó geseft vót, amitől te megretiráltál. Persze, persze, te mindjárt búzára gondoltál. Aszontad magadba; ennyi terem egy hódon, ebből ennyi árendára megy, ennyi adóra, ennyi ide, ennyi oda. Mi marad? Semmi. Erre megretiráltál. Hát iszen jól van, én se csináltam volna különben, meg az apád se, meg senki ebben a faluban. Mi már öregek vagyunk, így szoktuk meg, mer a mi üdönkbe így vót jól. Hanem ma más üdöket élünk ám! A csizmád se olyan, mint az enyim, az eszed is legyen másmilyen. Találjatok ki valamit, ti még fiatalok vattok. Meglátod, az a vigéc nem vet búzát. Én nem tudom, mit csinál majd avval a földdel, de istenuccse, nem vet búzát. És meglátod, mire ti észbe kaptok, már tele lesz a zesebe. Vigyázzatok, ne engedjétek!

János teste előre hajlott és kimeredt szemmel nézett az örege. Ő még ilyen borzalmasan egyszerű szavakat sohse hallott ebből az örökké pipáló szájából, de egyebűn se. Minden szó fákllya volt, amely bele világított a lelke örökhomályú sarkaiba és végig borzongott rajta a meglebbentett ismeretlenség.

— Márton bácsi, mér mondtá ezeket?

— Nem tudom, fiam, csak úgy a számra jöttek. Mióta nem dolgozok, sokat fő a fejem mások bajában. Aztán te most elmész, a nagy világban forgolódsz majd, látsz egyet-mást, spekulálj ki valamit, amivel segethethnél a bajunkon. Te még fiatal vagy.

— Igaz, az vagyok. — Mondta János és olyan fáradt volt a hangja.

— Na, az Isten áldjon meg. Ne, itt az utiköltséged. Majd eljöhetsz érte a temetésemre.

Félóra mulva kinn fütyörészett a határban, az állomásra vezető úton. Csodálatos, egész könnyűnek érezte magát. Csak akkor komolyodott el, amikor a határt átlépte.

II.

János először Pestre ment szerencsét próbálni. De hiába bolyongott hetekig a nagy, idegen városban, nem kapott állandó munkát. Ő pedig dolgozni akart, sőt többet; látni, tapasztalni, tanulni. Mert Márton bácsi szavai nagyon szíven ütötték. Magányos óráiban sokszor fölremlt előtte az öreg elváltozott, fanatikus arca, amint a szekérrúdon ül és beszél, beszél, messzenéző, nagy, igaz szemekkel. Mintha a végtelenből horgászná ki azokat a soha nem hallott ígéket, amelyek mindegyike hitté, céllá, akarássá terebélyesedett az ő buja televényű lelkében.

Micsoda varázserejük volt ezeknek a lélektől forró szavaknak. Nélkülük sohse jutott volna eddig. Összeroppant volna az első napok reménytelen igájában, amikor száműzöttként kóválygott a Keleti környékén, nem tudva, mihez kezdjen a félelmetes, roppant szörnyeteg ezer utcájú gyomrában. De a szavak hajtották, tüzelték, ezer szemet, ezer fület adtak neki és egyszer csak, még ma se tudja, hogyan, a Garai-téren odaállt egy asszony elé, aki nagy kosár paradicsomot cipelt a cseléddel és azt mondta: naccsága, kérem szépen, majd én segítek, nehéz az, meg aztán rá is érek. És ettől kezdve mást se tett, mint hordta a paradicsomot, káposztát, burgonyát, olyan buzgalommal, olyan becsülettel, mintha csupán ezért született volna a világra. Nem is búsult már, volt munkája elég. Egy hónap se tellett bele, már a Szabady-kertészet kocsisa volt.

János itt megnyugodott, különösen mikor látta, hogy az elfoglaltsága mellett jut idő az itt folyó munka tanulmányozására is. A két év alatt, amelyet a telepen eltöltött, kitanulta a kertészet összes csinjátbinját. Már tudta, hogy mit fog csinálni, ha hazamegy és új reménnyel nézett a jövő szemébe.

Egyik este — éppen Pestről jött haza, ahova a megrendeléseket szállította be — hívatta a gazdája.

— Hozta Isten, János — fogadta barátságosan, mikor az irodába lépett. — Mi ujság a városban?

— Semmi különös. Csak éppen hogy egy levelet hoztam a tekintetes úrnak. A Horváth bótos küldte.

— Horváth boltos? Nem ismerem.

János mosolygott és átadta a levelet.

— Tessék elolvasni.

Kíváncsian bontotta fel a borítékot. Mikor a levél végére ért, letette a szemüveget és kemény, magyaros arcára jóságos atyai mosoly ült ki. Csak a szeretet habkönnyű keze tud ilyen mosolyt pingálni az emberi arcra. Felállt és János erős vállára tette a kezét.

— Jól van, János fiam. Most pedig mondja el, hogyan csinálta ezt a nagyszerű üzletet.

A legény szégyenlősen háritotta el a dicséretet.

— Nem is olyan nagyszerű. Meg aztán könnyen is ment. Láttam, hogy nagyban foglalkozik zöldségfélékkel, hát bementem és mondtam neki, hogy vásároljon mitőlünk. Egyet-mást kérdezett. Megmondtam neki. Erre azt mondta, hogy lehet róla szó, majd meggondolja magát. Ma behítt és odaadta ezt a levelet.

— Ügyesen csinálta. Most pedig én jövök. Mert nekem is van egy kis meglepetésem a maga számára. Ma beszéltem a gazdával és abban állapodtunk meg, hogy mától kezdve maga lesz az utóda. Ő már öreg, van egy kis vagyona, hát úgy gondolja, nyugalomba megy. No, mit szól hozzá?

— Köszönöm szépen, de nem tehetem. Más van a számítá-somban.

— Gondolja meg, biztos kenyér. Hála Isten, minden jól megy. Nem lesz más dolga, csak felügyel a munkásokra.

— Mindegy, nekem haza köll menni. A becsületemért.

— Nem értem.

— Majd megmondom. Ámbátor hosszú sora van annak . . . Még nem régen a Fejősök az első gazdák közé számítottak a faluban. A háborúig. Akkor fölfordult minden. Engem elvittek s csak kilenc év múlva vetődtem haza. A birtokunk pocsékba ment és én olyan egyedül maradtam, mint az ujjom. Azóta hányódom a nagy világban. Nincs megállapodásom. Már egyszer azt gondoltam, vége lesz, de csak nem lett. A kedvesem apja azt mondta : föld nélkül nem ember az ember. Megnehezteltem érte, de most már látom, hogy igaza vót. A Fejős János csakugyan nem az . . . Meg a bőcsöt se lehet fölrugni, mert csak visszasajog a szívünk érte.

Egy pillanatra elakadt a hangja. De a szeme annál többet mondott. Abban a csöppnyi kis nedvességben, ami kiszűrődött a pillák szövetén, egy egész világ ragyogott ; fölhasított fekete barázdák, hunyorgó ablakú fehér kis házak, tempós beszédű, lassú mozgású emberek, minden, minden . . . És benne ragyogott két meleg-barna, könnyes leányszem is, csókot, ölelést és édes, boldog jövőt ígérőn.

— És mondja, fiam, mibe akar belekezdeni otthon? — kérdezte Szabady. — Hátha adhatok valami tanácsot, ha már így van . . .

Jánosnak fölillant a szeme.

— Úgy gondoltam, haza megyek, van egy kis földem, kertföld, egy hódnyi, megpróbálkozom vele. Sok mindent tanultam a tekintetes úrnál. Azt a földet pedig az Úristen is kertnek teremtette. Folyó is van rajta, lehet öntözni. A város pedig csak egy órajárás. Megpróbálom . . .

Csend borult a szobára. A két férfi némán állt egymással szemben. A szemük révetegen került az idő partnélküli messzeségébe. Csakhogy éppen ellentétes irányba. Az egyiké fáradtan visszafelé nézett a hátul maradt kemény küzdelmekre s kissé szomorú volt ; a másiké erős és csillogó, amelynek sugarai még merészen szegeződtek neki a jövő ismeretlen, sűrke falának és oda keményen kötött ecsetként, az élet szépséges freskóit varázsolta.

Mikor János kilépett az iroda ajtaján, közel állt hozzá, hogy elkurjantsa magát : győztem, győztem, győztem. De csak a kalapját emelte meg. Talán azért, hogy a hús szél megsimogassa forró homlokát. Vagy talán imádkozott? Az is lehet, hiszen a szíve úgy tele volt.

III.

Hosszú, küzdelmes, munkás hónapok következtek.

János még február elején elhagyta a telepet és hazament, [hogy a dolga után lásson. Kerek 3000 pengő állt rendelkezésére. Ennyivel bátran nekivághatott, mert a befektetésen kívül még egy évig arra az

esetre is biztosítva volt, ha vagy a termés, vagy annak elhelyezése nem sikerülne. Minderre azonban a legszebb kilátásai voltak. A telek előkészítése nem sok kiadással járt. A kis patakot, amelyik a falun keresztül folyt és átszelte János kertjét is, már évezredek óta úgy szokták tisztogatni, hogy a fenekére lerakódott iszapot egyszerűen kihányták a partjára és ott hagyták. Ilyenformán már valóságos kis töltésen folyt a víz és a meder magasabban volt, mint a környezet felszíne. János ennek nagy hasznát vette. Nemcsak az öntözést könnyítette meg, de a trágyázást is. Zsilippel feldagasztotta a vizet és a partba vágott keskeny csatornákon kiengedte a földjére. És a sok iszap és szenny, amit falun végigfolyva fölszedett, az ő földjén arannyá változott. Olyan lett a kertje, amelyhez fogható csak a bibliabeli paradicsomkert lehetett. Kora tavasztól késő őszig csak úgy ontotta a különféle veteményeket, amelyeket azután a kocsija a városba hordott.

Egy szóval János győzött.

De míg eljutott eddig a győzelemig, keserves kálváriát kellett megjárnia. Onnan kapta a legfájóbb sebeket, ahonnan nem várta s ezért nagyon fájtak : a falujától, a saját népétől.

Mikor megérkezett és neki látott a terv megvalósításának, az egész falu szeme rajta függött. Valami különöset, valami nagyszerűt vártak tőle. Hogyne, hiszen, amint hallatszott, annyi a pénze, mint a pelyva. — Akár a kamataiból megélhet — erősítették a jólertesültek. — Nem köll annak má dógozni. Még az ispánság se köllött neki, pedig ugyancsak könyörögtek ám neki, hogy fogadja el. — Ilyen szóbeszéd járta kezdetben.

János pedig dolgozott. Nappal kint, este pedig bent a lámpavilág-nál. Ilyenkor számolt és leveleket írt. A szomszédolásra nem jutott ideje. Egyedül Márton bácsi járogatott el hozzá szorgalmasan. Tőle hallott egyet-mást, amit a faluban beszéltek. Eleinte mosolygott a sok mende-mondán. Később azonban valami kellemetlen érzés vett rajta erőt, egy-egy újabb hír hallatára. Kezdték csipkedni. Először csak óvatosan, burkoltan. De János észrevette és rosszulesett neki. Egyszer meg is jegyezte :

— Márton bátyám, úgy-e nem szeretnek már engem a faluban?

Az öreg egy darabig gondolkodott.

— Hát éppenséggel valami nagyon nem. Azt mondják büszke vagy, kerülöd őket. Meg aztán — megvallva őszintén — egy kicsit bolondnak is tartanak, amiért a pizedet egy koszos kertbe ölöd. Melletted a zsidót egész okos embernek tartják. Az legalább szagos meggyfát ültet a földjibe. Majd szagolgathatja őket, míg más a kalácsot tördéli. Az is valami, a jó szag. De te . . . Hát nem tudom, hogyan telelsz ki a sok sárgarépán. Az szentegyház, hogy teli fütyülöd a világot.

Nagyot nevetett a tréfán.

János csodálkozva nézett rá. A szeme tele volt néma szemrehányással.

— Na, jól van. Csak nevéssenek. Maga is Márton bátyám. Legyek én bolond, maguk meg az okosak.

Elhallgatott. Torkát valami szorongatta. Nyelt egypárat.

— Eddig azt hittem, hogy maga nem nevet ki. De csalódtam. Na, nem baj. Legalább most már tudom . . .

Kemény léptekkel mérte végig a szobát. Aztán újra leült és a fejét a tenyerébe hajtotta.

Az öreg hunyorgatott, mint a megpirongatott gyerek.

— Jó, jó, azért nem köll mingyár megharagudni. Tréfa vót csak. Ámbátor igaz, így vélekednek. Hanem mégse itt a hiba. A kert mégcsak hagyján vóna. Védelmesztelek is mindannyiszor, ha úgy szó terelődött rád. A hiba ott van, hogy te megvetted a tücsöklegelőt. Pízt adtál érte. Mikor tudod, hogy a kutyának se köll. Mer vékony föld, rossz föld. Homok. Még rozsnak se jó. Csak kutyatáj nő rajta. Nem csoda, ha nevetnek. Most má a kertet is csak efféle bolondságnak tartják. Eriggy, magyarázd meg nekik, mit akarsz. Mer én nem tudom. Próbáld meg. Ne gubózz be. Nem béka a dolog, nem ugrik el.

János összeszorította a fogát és hallgatott. Irtózatosan forrott a belseje. Legjobb szeretett volna ökölrel az asztalra vágni és egy irgalmatlan nagyot káromkodni, hogy elnémuljon az egész világ. De nem tette. Neki most hallgatni kell, mert különben azt találják gondolni, hogy fél. És dolgozni, makacsul dolgozni, hogy megmutassa : azért is.

A tücsöklegelő a községi birtokosságé volt, silány, homokos terület, melyet évtizedek óta nem használt senki, mert legtöbb esetben még a vetőmagot se termette meg. János gondolt egyet és potom pénzen megvette a községtől. Az altalaj jó, hátha megteremné a dinnyét. Na hiszen, lett erre nagy elszőrnyülködés. Míg a kertjével bajlódott, csak a fejüket csóválták. Ha nem tartották is valami hasznathajtó dolognak a zöldségtenyésztést, azért éppenséggel csúfolni sem merték. Hátha . . . De most, hogy megvette ezt a silány földet, egyszerre kész volt az ítélet ; megzavarodott, ilyet csak bolond ember tehet. Még Márton bácsi hite is megingott benne.

Ettől kezdve Jánosnak nem volt nyugta. Ki volt szolgáltatva a falu szájának. Eddig is keveset érintkezett az emberekkel, mert a munkája lefoglalta, ezután meg valósággal elzárkózott és minden keserűségét makacsul a munkába vitte. Tudta, hogy győznie kell, mert különben örökre vége van ebben a faluban.

IV.

Őszi szántás ideje volt. A kert már jóformán üresen állott. A kocsi lassanként mindent elhordogatott a városba. Csak a káposzta egy része volt még kint.

János meglegedetten sétált végig a kertjén. A szívében büszke-öröm bujkált. Megmutatta, hogy nem bolond ember. Most már bátran

nézhet az emberek szemébe, nincs ott csúfolódás. Legföljebb egy kis irigység. Az meg szinte jól esik a sok herce-hurca után.

Még egyszer lehajolt és megtapogatott egy duzzadt fejű, mosolygó káposztát.

— A győhéten behordathatom — állapította meg újra és elindult hazafelé.

De mikor a kaput becsukta és a kulcsot zsebrevágta, megállt és egy pillanatig gondolkodott, hogy merre menjen. Rendesen a kertek aljának szokott közlekedni. Erre közelebb is volt, de ami a fő, alig találkozott valakivel. A faluban, mióta annyira meghurcolták, alig-alig, hogy járt. Akkor is kocsin, hogy könnyebb legyen a kitérés. Aggyonisten-fogaggyisten, aztán megvan. De gyalogosan csak kell valamit szólni, ha mást nem, hát legalább annyit: há megy, vagy hunnan gyün. Ez pedig nehezebbre esett volna.

Ma gondolkodott. Mért ne menne ma a falun végig? Hát ez nem az ő faluja? Hát nem itt akar ő élni, ezek között az emberek között? Hogy egy kicsit megbántották... Hát az édesanyja nem bántotta? Mégis csak az édesanyja maradt. Meg aztán ki bántotta? Tud-e csak egy nevet is? Abba meg igazuk van, hogy merész dolgot művelt. Mert a földtúró ember sorsa az Isten kezében van. Az ő műve, hogy sikerült, amibe belefogott.

Fejébe nyomta a kalapot és nekivágott a falunak. Gyönyörű szép vasárnap délután volt. A falunépe az utcán ült és beszélgetett. Ugyanúgy, mint régen, három évvel ezelőtt, mikor a kufferjével jött haza a katonaságból. És most is feléje fordultak a szemek. És amint meglátták, hogy mosolyog és a kalapja széléhez nyul, már mondták is: nini, a János, hunnan gyüössz, János? És ő megmondta és csodák-csodája, még csak össze se néztek, mint ahogy eddig elgondolta. Egyszerűen rábólintottak, éppen úgy, mintha csak azt mondta volna: megnéztem, lehet-e búzát vetni, vagy: krumplit szedni.

A túlsó sorról Horváth Dénes integetett neki.

János átvágott.

— Hallod-e, öcsém, van még abból a szép káposztából?

— Akad, Dénes bátyám.

— Csak azér, mer az asszony szeretne venni. A mienk elsült. Káposzta nélkül pedig igen hosszú a tél.

— Jól van, csak gyűjjenek. Lesz. Akár öt kocsival is.

Dehogy mondta volna, hogy nincs. Odaadta volna az utolsó fejet is. Legföljebb a hordók maradnak üresen. De mit törődik ő most azzal, mikor a Horváth Dénesnek káposzta kell.

Mosolygós képpel ment tovább. A lelke tele volt napsütéssel, örömmel és a nagy-nagy fényességben új remények bimbói hajladoztak.

Vele szemben lányok jöttek egymásba kapaszkodva. A lépésük ritmusából és vidám, egészséges kacagásukból néma hívogatás áradt, mint a rétek kinyílt virágaiból az illat. János kifényesedett szemmel

nézett rájuk. A szívében édes kis bizsergések ébredtek és pajzánul szaladoztak az idegeiben. És valami ellenállhatatlan erő arra kényszerítette, hogy oda nyuljon az egyik leány derekához.

A leányok sikitva rebbentek széjjel. De a nyomában kirobbanó kacagás elárulta, hogy a tréfát szívesen vették. Az egyik incselkedve kiáltott utána.

— Jobban tenné, ha Varga Mári körül legyeskedne.

Nagyot nevettek rá.

— Abbizony, mer megvénül, akkor aztán a fenének se köll.

Megint nevettek.

János nem szólt egy szót sem. Tovább ment. A lelkéről azonban eltűnt a mosolygás és a helyére ráereszkedett magányos életének minden keserősége. Egyedül volt. Pedig amit tett, nem magáért tette. Valakinek az arca meg-megjelent a lelke előtt, valahányszor a jövő képét szövögette. Hogy örül majd neki, ha egyszer, valamikor rendbe jönnek. Mindjárt jobban ment a munka, ha erre gondolt. És ő, bár maga előtt is titkolta, sokszor gondolt rá.

— Lám csak, ezek a huncut leányok, hogy az elevenére tapintottak. Milyen könnyen kimondták azt, amire ő évekig csak titokban mert gondolni.

Mióta az az eset történt, nem találkozott Máriver. Elkerülték egymást. Az öreggel se. De egyet-mást hallott róla. Mindenki tudta, hogy azóta nem megy mulatságba. A legényekkel meg csak úgy félvállról beszél. Már többet ki is kosarazott. Az apjának nem tetszett a dolog, de nem mert ellene semmit sem csinálni. Félt, hogy elszánja magát. Így azután csak magában emésztődött.

János tudta ezt, fájt is neki, hogy így van, mert sajnálta a leányt tiszta szívéből, de hát nem tehetett róla. Főd nélkül nem ember az ember. Azt mondták. Neki. Igaz, megbocsátotta már, de el nem felejtette. És föltette magában, hogy amíg meg nem követik, nem megy, ha mindjárt beleszakad is. Aki elszakította, kösse össze. A becsülete kívánja így. Az pedig nem kutya.

A Vörös Mihály háza előtt nagyobb csoport ember vitázott. Mikor odaért, köszönt.

— Aggyonisten. Jó beszélgetést.

És megállt egy kicsit félrebb.

— Fogaggyisten. Részed legyen benne — fogadták mindannyian.

Egy pillanatra megakadt a beszélgetés. Várakozón néztek Jánosra, hogy ugyan van-e hajlandósága.

Volt.

— Jó idő van — mondta és körülszemlélődött az ott levőkön. — Lehet vetni.

Megindult a beszélgetés, egy kicsit lassan, vontatottan. Egy darabig megérezte a szavakon az óvatosság. De mikor látták, hogy János csakúgy beszél időről, földről, vetésről, mint ők s miközben beszél ezekről, az

arcára ugyanaz az áhítatos aggodalom ül ki, amelyik ott látható minden földet túró ember arcán, rögtön megérezték, hogy közülük való és megoldódtak a nyelvek.

Alig vették észre, hogy elröpült az idő. Csak mikor a csordáról jövő malacok visítását meghallották, gondoltak a hazamenésre.

— Etetni köll — ocsudtak fel és mozgolódni kezdtek. Ki erre, ki arra.

János többedmagával a felvégnék vette útját. Varga Péter is hozzájuk csatlakozott, mivelhogy szintén arra lakott. Egész délután ott állt ő is a beszélgetők között. De a hangját nem lehetett hallani. Már nem is furcsállották. Kevésbeszédű ember volt teljes életében, egy idő óta meg éppenséggel megvált a szótól. Nem is firtatták, tudták az okát.

Az emberek útközben lassan lemaradoztak. Már csak a Bogár József volt, meg ők ketten. A haragosok. A keresztnél az is elköszönt. Na most . . .

A szembejövők csodálkozva fordultak utánuk.

János hallgatott. Nem rajta van most a sor.

A másik tudta . . . Készülődött.

— Szép dógot cselekedtél, János — adta oda a szót.

— A kódusság parancsolta — válaszolt az csendesén.

— De ember tette.

— Tartoztam vele.

Elhallgattak. De ez a csend már nem olyan volt, mint az előbbi : feszült, ideges, hanem, mint a csirakeltegető, langyos május esték illatos csendje. Jól esett.

Mikor Vargáék háza elé értek, János tovább szándékozott menni.

— Na, öcsém, egy pohár borra — invitálta az öreg és az ajtófelé mutatott.

Egy kicsit szabadkozott, de csakúgy illendőségből.

— Haza köllene nézni ; rendbe van-e minden.

— Ugyan, nem bõgnék a te marháid. Megaztán a szóga ügyis otthon van.

— Az is igaz — hagyta helyben.

És bement.

—

Alighogy becsukódott az utcaajtó, a két szomszédasszony összeszaladt.

— Látta?

— Meghiszem azt.

— Leszünk ám má lakodalomba !

— Alighanem.

Közben egyre Vargáék háza felé pislogtak.

Gróf István,